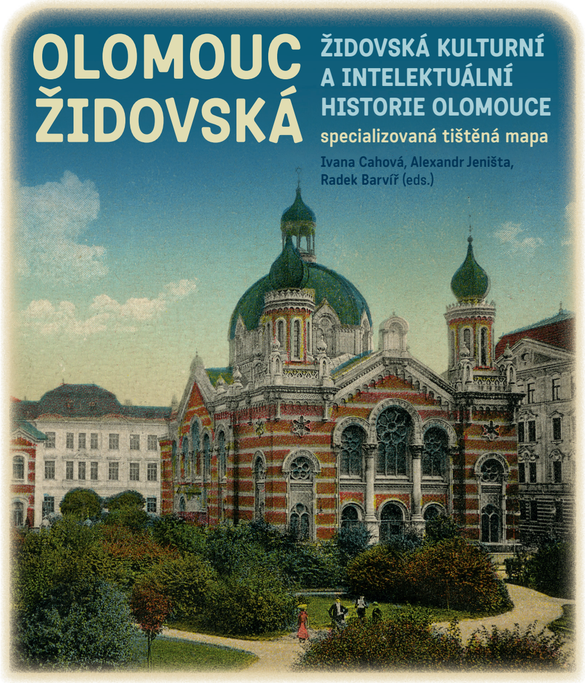

OLOMOUC ŽIDOVSKÁ

ŽIDOVSKÁ KULTURNÍ A INTELEKTUÁLNÍ HISTORIE OLOMOUCE

specializovaná tištěná mapa

Ivana Cahová, Alexandr Jeništa, Radek Barvíř (eds.)

Vydalo Muzeum umění Olomouc
Olomouc 2021

ISBN 978-80-88103-77-6

Specializovaná tištěná mapa vznikla za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2021_026)

TEXTY ZASTAVENÍ: Hana Bednaříková, Ivana Cahová, Václav Chalupný, Kateřina Lapiszová, Anna Řezníčková – Centrum judaistických studií FF UPOL / Pavel Mañák / Alexandr Jeništa, Hana Lamatová – Muzeum umění Olomouc
KARTOGRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ: Radek Barvíř – Katedra geoinformatiky PřF UPOL
FOTODOKUMENTACE (POKUD NENÍ UVEDENO JINAK): Markéta Lehečková, Zdeněk Sodoma – Muzeum umění Olomouc

Univerzita Palackého v Olomouci
Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových

1 ŽIDOVSKÁ BRÁNA

Univerzitní č. 3

Čtyřpatrová věž v původním gotickém hradebním opevnění města, tzv. Židovská brána, sloužila jako jeden ze vstupů do raně středověké židovské osady, kterou na severním svahu dnešního Michalského návrší (dříve Juliusberg) založili židovští obchodníci ve 12. století. Židovská ulice (Judengasse) se nacházela v prostoru dnešní Univerzitní ulice a čítala zhruba dvě desítky domů. Židovská komunita (kehila) disponovala synagogou, která stála minimálně do roku 1549 zhruba v místě dnešního vstupu do Uměleckého centra Univerzity Palackého, a pravděpodobně i dvěma hřbitovy. Židé se věnovali především obchodu a také půjčovali peníze oproti zástavě či na úrok. Právní status židovského obyvatelstva v českých zemích jako služebníků královské komory definovalo poprvé Privilegium Otakara II. *Statuta Iudeorum* (1254–1262)

2 ŽIDOVSKÁ BRANKA

Bezručovy sady

V 15. století eskalovaly prakticky v celé Evropě protižidovské nálady ústící v pogromy a vyhánění židovského obyvatelstva. Židé představovali čím dál větší hospodářskou konkurenci, zásadní roli hrála také otázka nábožensko-politická. V roce 1454 vypověděl čtrnáctiletý král Ladislav Pohrobek na diplomatický nátlak konšelů Židy i z moravských královských měst, včetně Olomouce. Vyhnaní olomoučtí Židé založili komunity v Prostějově, Lošticích, Kojetíně, Tovačově, Holešově, Lipníku nad Bečvou a v Přerově, kde se kromě obchodu s penězi uplatnili jako řemeslníci v oblasti zpracování skla, textilu, kovů i vína. Rozkvět decentralizovaných moravských židovských obcí, spravovaných Moravskou zemskou radou v čele se zemským rabínem, zastavily tzv. familiantské zákony (1726–1727) Karla VI., výrazně snižující počet Židů a (numerus clausus) a nařizující separaci od křesťanského okolí (*Translokační reskript*).

3 KOSTEL NEPOSKVRNĚNÉHO POČETÍ PANNY MARIE

Slovenská

Podnětem pro stavbu kostela Neposkvrněného početí Panny Marie na původním olomouckém předměstí Bělidla (něm. Pilten) se staly dvě návštěvy Jana Kapistránského (italsky Giovanni da Capistrano; 1386–1456). Později svatořečený italský generální vikář řádu sv. Františka, pověřený papežem Mikulášem V. misií mezi husitskými kacíři, navštívil Olomouc v letech 1451 a 1454. Jeho horlivá kázání namířená proti jinověrcům zásadním způsobem přispěla k vyhnání Židů z královských měst. Zkonfiskovaný majetek, synagoga i hřbitov olomouckých Židů, kteří museli město opustit do 11. listopadu 1454, připadli městu. Připomínku Jana Kapistrána nalezneme v kněžišti kostela na nástěnné kresbě, znázorňující bitvu u Bělehradu.

4 ŽIDOVSKÁ MODLITEBNA

Sokolská č. 7

Budovu odkoupil v roce 1867 olomoucký Židovský náboženský spolek (založen 1865) a zřídil zde modlitebnu. Adaptací přestavby byl pověřen stavitel Franz Kottas, který do místnosti nechal zavést i tehdejší novinku – plynové osvětlení. Prostor byl rozdělen na mužskou a ženskou část, přiléhající na sebe v místě, kde stála bima (vyvýšené místo v synagoze, kde stojí stůl, na který se během čtení pokládá Tóra) a svatostánek. Modlitebna pojmula téměř 300 lidí, přesto potřebám prosperující, od roku 1892 již plnohodnotné Židovské náboženské obce přestala záhy stačit a v roce 1894 bylo rozhodnuto o stavbě synagogy. Menší soukromé modlitebny byly na olomouckých předměstích zřizovány již dříve židovskými obchodníky, kteří se od poloviny 17. století směli za poplatek účastnit městských trhů a zdržovali se v předměstských zájezdních hostincích. První modlitebna byla vybudována na počátku 19. století na novým Bělidlech (něm. Bleich) na statku Phillipa Fischela (dnes Libušina ulice č. 9).

5 PÖTTINGEUM

Palackého č. 10

Ústav hraběte Emanuela Pötting-Persinga byl otevřen v roce 1895 jako jeden z prvních českých dívčích vzdělávacích ústavů v Olomouci. Kromě výukových prostor disponoval také internátem. Návrhem budovy, k jejímž dominantám patří slavnostní dvorana, dnes aula školy, a především neogotická kaple situovaná v čelní části komplexu, byl pověřen židovský architekt Jakob Gartner. Hrabě Emanuel Pötting-Persing (1818–1898), pozdější probošt olomoucké kapituly, se i přes svůj rakouský původ hlásil k českému národnímu hnutí a zasazoval se o rozvoj a podporu českého jazyka. Patřil k významným donátorům staveb nových školních budov, byl zakládajícím členem olomoucké Matice školské a olomouckého českého pěveckého spolku Žerotín.

6 DŮM KARLA FRÖHLICHA

Palackého č. 13

V tomto domě v dřívější Alleestrasse se do židovské rodiny narodil houslový virtuóz Karl Fröhlich (1917–1944). Osudy rodiny Fröhlichovy krutě poznamenala nacistická perzekuce. Sám Karl byl v roce 1941 deportován do Terezína, kde působil v orchestru Karla Ančerla a taktéž jako primárius Terezínského kvarteta, které se na okamžik objevilo v propagandistickém snímku Kurta Gerrona *Vůdce daroval Židům město*. Byl také členem terezínského orchestru, doprovázejícího představení dětské opery *Brundibár*, zkomponované Hansem Krásou na libreto Adolfa Hoffmeistera. Dílo mělo premiéru 23. září 1943 a bylo reprízováno do doby, než byli jeho interpreti odvlečeni do vyhlazovacích táborů. Olomoucká židovská obec se může pyšnit ještě jedním významným hudebníkem, skladatelem Leopoldem Fallem (1873–1925), který se od roku 1906 usadil ve Vídni a proslul zejména operetami, spojujícími klasické vídeňské melodie (valčík a polka) s moderními vlivy (jazz).

7 VILA RODINY GROAGOVY

Mozartova č. 36

Vilu rodiny židovského majitele sladovny Emanuela Groaga (1886–1961) projektoval v letech 1927–1928 jeho mladší bratr Jacques Groag. Ponětkud předimenzovaná stavba měla tři obytná podlaží se zimní zahradou, několika ložnicemi a koupelnou s přístupem na terasu. V suterénu se nacházel kromě hospodářských místností také byt pro šoféra a garáž. V roce 1939, několik let po požáru rodinné sladovny v Týnečku, se majitelé Emo a Getrude Groagovi rozhodli vilu prodat. Spolu se svými třemi dětmi, Wilhelmem, Hansem Helmutem a Gustavem Leopoldem, byli v roce 1942 deportováni do Terezína. Po válce se rodina postupně odstěhovala do Izraele. Trude a Emo Groagovi se usadili v Kirjat Tivon a oba se úspěšně věnovali umělecké činnosti. Emo vynikl již v Evropě jako karikaturista, Trude byla nadanou básnířkou a výtvarnicí. Nejstarší syn Willy se po válce angažoval v procesu repatriace deportovaných dětí. Nový vlastník nechal dům v Mozartově ulici přestavět a v současné době již původní stavbu nic nepřipomíná.

8 BRIESSOVA VILA

Na Vozovce č. 12

Činžovní funkcionalistickou vilu si nechali v letech 1933–1935 postavit manželé Paula (1881–1942) a Hans (1904–1973) Briessovi. Ve čtyřicátých letech byli vila i majetek významné olomoucké sladovnické rodiny zkonfiskovány gestapem, Hansovi se podařilo uprchnout do Londýna, jeho žena byla deportována do Terezína a v roce 1942 zavražděna v Baranavičí. Také život architekta vily Jacquesa Groaga (1892–1962), pocházejícího z významné židovské olomoucké sladovnické rodiny, ovlivnily protižidovské zákony. Absolvent vídeňské Techniky a soukromé Bauschule architekta Adolfa Loose, působil zejména ve Vídni. Zakázky získával i v rodné Olomouci, kde s manželkou Hildou Blumbergerovou (1903–1986, roz. Pickovou, v exilu užívající jméno Jacqueline), malířkou a textilní designérkou, krátce bydlel. Projektoval vilu pro bratra Emanuela na Mozartově č. 36, rodinný dům Bergmanových (Vídeňská č. 18), interiér bytu Waltera Pollacka (Resslova č. 19) či vilu Rudolfa Seidlera (Václavkova č. 2). V roce 1938 manželé Groagovi vycestovali do Británie, kde se prosadili na poli interiérového a nábytkového designu.

9 FRIEDRICH PATER – JEDNOTA FILOZOFICKÁ

Kollárovo náměstí č. 7

Do zasedací síně Obchodní a živnostenské komory v Olomouci, která v budově sídlila od roku 1905, se ve dvacátých letech 20. století přesunuly přednášky Jednoty filozofické. Její olomoucká pobočka pod vedením filozofa, sociologa a pozdějšího rektora obnovené olomoucké univerzity Josefa Ludvíka Fischera (1894–1973) propojovala významné zdejší českou a německou (a tím i židovskou) kulturní scénu. Činnost Jednoty otevřela 4. 10. 1923 německá přednáška *O komičnu* olomouckého židovského filozofa Friedricha Patera (1891–1955). Pater patřil ke sdružení převážně německojazyčných intelektuálů okolo Paula Engelmanna, spolupracoval také s překladatelem Otto Františkem Bablerem (1901–1984) z nedalekých Samotišek. V roce 1940 vycestoval ilegálně do Palestiny a po propuštění z několikaměsíční internace ve sběrném táboře se usadil v Haifě. Živil se jako uvaděč v biografu a ve své původní filozofické činnosti, zaměřené na filozofii morálky a estetiky (výbor esejů Eins uns alles, 1930) pokračoval už jen v omezené míře.

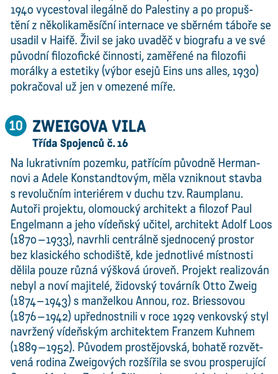

10 ZWEIGOVA VILA

Třída Spojenců č. 16

Na lukrativním pozemku, patřícím původně Hermannovi a Adele Konstandtovým, měla vzniknout stavba s revolučním interiérem v duchu tzv. Raumplanu. Autoři projektu, olomoucký architekt a filozof Paul Engelmann a jeho vídeňský učitel, architekt Adolf Loos (1870–1933), navrhli centrálně sjednocený prostor bez klasického schodiště, kde jednotlivé místnosti dělila pouze různá výšková úroveň. Projekt realizován nebyl a noví majitelé, židovský továrník Otto Zweig (1874–1943) s manželkou Annou, roz. Briessovou (1876–1942) upřednostnili v roce 1929 venkovský styl navržený vídeňským architektem Franzem Kuhnem (1889–1952). Původem prostějovská, bohatě rozvětvená rodina Zweigových rozšířila se svou prosperující firmou Markus Zweig's Söhne olomoucké sladovnické impérium. Zweigovi se aktivně angažovali v politickém životě prostějovské i olomoucké židovské obce. Své místo mělo v rodině i umění. Od roku 1938 působil v Palestině/Izraeli dramatik Max Zweig (1892–1992), světového uznání v oblasti hudby se dočkal jeho bratranec Fritz Zweig (1893–1984), žijící v exilu v USA.

11 HAMBURGEROVA VILA

Vídeňská č. 2

Vila významného olomouckého židovského sladovníka Eduarda Hamburgera (1834–1901) byla v roce 1896 postavena v prostoru po odstraněných hradbách. Projektem stavby v historizujícím stylu byl pověřen vídeňský židovský architekt Jakob Gartner. Na lukrativních pozemcích v tehdejší Parkgasse (dnešní Vídeňské ulici) si od něj nechali rodinné vily vyprojektovat i další významní židovští průmyslníci, Wilhelm Briess (dům č. 4), Joseph Bermann (dům č. 6), jeho tchán Ignaz Briess (dům č. 8) a Hans Passinger (dům č. 12). Gartner zde dle vídeňských vzorů navrhl i několik nájemních domů (domy č. 5, 7 a 9) s prostornými byty, splňujícími nároky na pohodlné moderní bydlení. Majitel vily Eduard Hamburger byl nejen mimořádně úspěšný podnikatel v oblasti sladovnického průmyslu, který do své moderní sladovny na Nové ulici (otevřena 1895) nechal přivést i koleje pro vlak, ale také dlouholetý předseda olomouckého Židovského náboženského spolku a od roku 1892 i Židovské náboženské obce. Jako první radní židovského původu byl zvolen i do městského zastupitelstva.

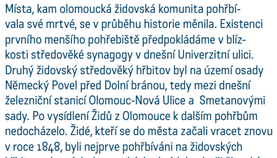

12 ŽIDOVSKÝ HŘBITOV

Smetanovy sady

Místa, kam olomoucká židovská komunita pohřbívala své mrtvé, se v průběhu historie měnila. Existenci prvního menšího pohřebiště předpokládáme v blízkosti středověké synagogy v dnešní Univerzitní ulici. Druhý židovský středověký hřbitov byl na území osady Německý Povel před Dolní bránou, tedy mezi dnešní železniční stanicí Olomouc-Nová Ulice a Smetanovými sady. Po vysídlení Židů z Olomouce k dalším pohřbům nedocházelo. Židé, kteří se do města začali vracet znovu v roce 1848, byli nejprve pohřbíváni na židovských hřbitovech svých domovských obcí, kde platili členské příspěvky. Teprve v roce 1867 požádal Židovský náboženský spolek okresní hejtmanství o povolení ke zřízení hřbitova před Terezskou bránou, tedy v dnešních Smetanových sadech. V roce 1900 byl pro potřeby rozšiřující se obce zřízen nový hřbitov v Neředíně. Místo starého hřbitova bylo udržováno až do roku 1940, kdy jej zlikvidovali nacisté. Pro židovské hřbitovy totiž platí závazné předpisy, podle kterých je náhrobní kámen nezcizitelným majetkem zemřelého a jeho tělo má zůstat uloženo na místě posledního odpočinku až do konce věků.

13 NÁJEMNÍ DŮM MORITZE FISCHERA

Nešverova č. 2

Nájemní dům v Nešverově ulici č. 2 postavil v roce 1901 pro židovského podnikatele Moritze Fischera (1839–1906) jeho obchodní partner a významný olomoucký stavitel Karel Starý st. (1843–1929). Pozemek, na kterém dům stojí, se původně nacházel za branami města na nově vzniklých stavebních parcelách. Fischer jej získal roku 1897 s výraznou pomocí městského zastupitele a známého kavárníka Johanna Rupprechta. Dnes se v budově nachází Hostinský pivovar Moritz, jehož název odkazuje ke jménu původního majitele. Moritz Fischer se do Olomouce přistěhoval v šedesátých letech 19. století z Kojetína a záhy začal podnikat ve stavebnictví. Od roku 1882 spolupracoval s Karlem Starým st. a také s židovským architektem Jakobem Gartnerem. Společně vytvořili významnou část zástavby kolem dnešní třídy 1. Máje, v bývalé Úřední čtvrti a za Terezskou branou. V roce 1902 se většina Fischerových firem dostala do konkursu a podnikatel zemřel v zapomnění ve Vídni.

14 SYNAGOGA

Palachovo náměstí

Olomoucká synagoga stávala na dnešním Palachově náměstí před Terezskou branou. Pozemky pro ni a pro rabínský dům zakoupila rada Židovské náboženské obce v roce 1894, a dokončenou stavbu podle návrhu architekta Jakoba Gartnera slavnostně vysvětil o tři roky později zvolený olomoucký rabín Berthold Oppenheim (1867–1942). Svatostánek měl podobu dvoupodlažní podélné trojlodní stavby s mohutnou osmibokou centrální kupolí. Synagogu stihnul během nacistické okupace tragický osud. V březnu 1939 byla úmyslně založeným požárem poškozena kupole synagogy a část vnitřního zařízení a do konce roku byla celá stavba zbourána. Zachovaly se z ní jen dřevěné lavice a několik barevných vitráží oken. V roce 1955 bylo na místě zbořené synagogy vztyčeno 15 metrů vysoké sousoší Lenina a Stalina, které zde stálo až do roku 1989.

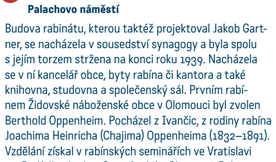

15 RABINÁT

Palachovo náměstí

Budova rabinátu, kterou taktéž projektoval Jakob Gartner, se nacházela v sousedství synagogy a byla spolu s jejím torzem stržena na konci roku 1939. Nacházela se v ní kancelář obce, byty rabína či kantora a také knihovna, studovna a společenský sál. Prvním rabínem Židovské náboženské obce v Olomouci byl zvolen Berthold Oppenheim. Pocházel z Ivančic, z rodiny rabína Joachima Heinricha (Chajima) Oppenheima (1832–1891). Vzdělání získal v rabínských seminářích ve Vratislavi a v Berlíně, od roku 1892 působil v Olomouci. Byl stoupencem progresivního proudu v judaismu a zasazoval se o podporu vzdělanosti a zájmu o židovské dějiny a kulturu. Na olomouckém Německém státním gymnáziu vyučoval hebrejštinu. Angažoval se také v nadobecních institucích, stal se zakladatelem Svazu moravsko-slezských rabínů, aktivně publikoval. V roce 1939 se stal přímým svědkem vypálení olomoucké synagogy, u jejíhož vzniku stál. V říjnu 1942 byl zavražděn v Treblince, kam byl i se svou manželkou Martou deportován z Terezína.

16 NĚMECKÉ C. K. STÁTNÍ GYMNÁZIUM OLOMOUC

Tř. Svobody č. 26

Německé státní gymnázium vzniklo v roce 1850 transformací původní šestileté latinské školy. Počet studentů se stále zvyšoval a v roce 1902 se ústav z budovy v dnešní Univerzitní ulici přesunul do nových a především větších prostor na dnešní třídě Svobody č. 26 a 28. V roce 1867 bylo v Olomouci založeno i české reálné Slovanské gymnázium, které se stalo důležitým střediskem rozvoje české kultury a jazyka. Většina středostavovských olomouckých židovských rodin však upřednostňovala pro své potomky německojazyčné vzdělání, identifikace s českým jazykem a kulturou začala mezi moravskými Židy výrazněji narůstat až na sklonku 19. století. Mezi významné absolventy Německého gymnázia patřil kromě filozofa Edmunda Husserla či architekta Jacquese Groaga i filozof Hans (Zwi) Batscha, který jako vedoucí sionistického mládežnického hnutí organizoval na konci 40. let přesídlování židovské mládeže z Československa do Izraele. Jeho otec byl profesorem chemie právě na Německém státním gymnáziu a je pohřben na židovském hřbitově v Olomouci-Neředíně.

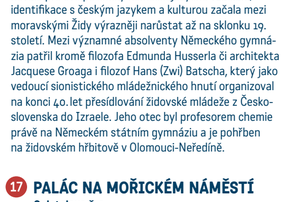

17 PALÁC NA MOŘICKÉM NÁMĚSTÍ

Opletalova č. 2

Takto vzletně se přezdívalo bytu rodičů architekta, filozofa a básníka Paula Engelmanna (1891–1965) v zadním traktu domu naproti kostela Sv. Mořice. Ernestine Engelmannová, rozená Brecherová (1866–1942), původem z Prostějova, i její muž, obchodník Max Engelmann (1856–1930) byli kultivovaní uměnímilovní lidé, k čemuž vedli i své děti. Paul měl dva mladší sourozence. Peter Engelmann (1892–1939) se pod pseudonymem Eng etabloval jako grafik, karikaturista a animátor. Po roce 1918 se stal průkopníkem animovaného filmu ve Vídni. Na počátku třicátých let pak se svou ženou, grafičkou Annou Pölzovou (1898–1939), odešli do Berlína, kde se věnovali reklamní grafice a tvorbě filmových reklam. V roce 1938 se pokusili vycestovat za bratrem Paulem do Palestiny, záhy se však vrátili zpět. Po obsazení Olomouce zde spáchali sebevraždu. Nadanou kreslířkou byla i mladší sestra Anny Engelmannová (1897–1942). Pod pseudonymem Suska se prosadila jako ilustrátorka česky, německy, anglicky a francouzsky psaných knih pro děti. V roce 1942 byla transportována do Terezína a vzápětí do Malého Trostince, kde zahynula.

ENGELMANNŮV KROUŽEK

Paul Engelmann kolem sebe v Olomouci během 1. světové války a v meziválečných letech soustředil okruh německy mluvících židovských umělců a intelektuálů. V bytě jeho rodičů se pravidelně scházeli dramatik Max Zweig, jeh bratranec dirigent Fritz Zweig, filozof a teoretik umění Friedrich Pater a právník Heinrich Groag. V roce 1916 se schůzek účastnil i filozof Ludwig Wittgenstein, jenž během vojenské služby v Olomouci začal pracovat na svém stěžejním díle *Tractatus logico-philosophicus*. Při setkáních se diskutovala filozofie a umění a Paul Engelmann osvěžoval konzervativní olomoucké kulturní prostředí myšlenkami vídeňské moderny a zejména svých dvou učitelů – žurnalisty Karla Krause a architekta Adolfa Loose. Od 20. let se Engelmann etabloval jako architekt. Výraznějí se uplatnil v zahraničí – například v projektu moderní kolonie domů v haličském Stanislavově a zejména pak v Palestině, pozdějším Státě Izrael, kam coby aktivní sionista odešel v roce 1934. K nejvýraznějším, dosud stojícím realizacím patří funkcionalistická vila Yadlin v izraelské Haifě.

18 NÁJEMNÍ DŮM HERMANNA BRACHA

Žižkovo náměstí č. 3

Hermann Brach (1842–1901) se do Olomouce přestěhoval z Přerova na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století. Syn úspěšného přerovského obchodníka se oženil s Ernestinou Grausovou a rodina se postupně rozrostla o sedm dětí, z nichž šest se dožilo dospělého věku. Hermann si nejdříve pronajal a později odkoupil továrnu W. A. Scholtena na olomouckých Bělidlech a postupem času ji společně s bratrem Leopoldem dokázali přebudovat na jednu z největších exportních sladoven v Rakousku-Uhersku. Hermann byl nadto aktivním členem Židovské náboženské obce. Stal se činovníkem výboru pro výstavbu synagogy, kde měl možnost se seznámit s budoucím architektem vlastního domu s nájemními byty, Jakobem Gartnerem. Neorenesanční stavba na dnešním Žižkově náměstí vznikala v letech 1895–1896. Majitele dodnes připomíná monogram velkých písmen H. a B., ukrytý v ornamentu ozdobné mříže nad vchodovými dveřmi.

19 ŽIDOVSKÁ OBEC OLOMOUC

Komenského č. 7

V domě v Komenského ulici č. 7 dnes sídlí olomoucká Židovská obec. Židovský náboženský spolek byl v Olomouci založen v roce 1865, pohřební bratrstvo Chevra kadiša fungovalo o čtyři roky dříve. Plnohodnotná, administrativně jednotnější a nezávislá Židovská náboženská obec, disponující rabínem, se zrodila až v roce 1892 a úspěšně fungovala až do začátku 2. světové války. Do jejího obvodu patřily soudní okresy Olomouc město, Olomouc venkov, Šternberk a Dvorce. Zatímco členství v synagogálním spolku bylo dobrovolné, v obci se pro rezidenty židovského vyznání stalo povinným. V roce 1942 byly oficiálně zrušeny všechny židovské obce v Čechách i na Moravě a z Olomouce byly v květnu téhož roku deportovány do Terezína a potom dále do koncentračních táborů téměř 4 tisíce osob. Po válce se do Olomouce vrátilo 200 přeživších židovských obyvatel, obec byla obnovena a samostatně fungovala do roku 1962, znovu pak až od roku 1991. Dnes má celkem 162 členů a v jejím čele stojí předseda Petr Papoušek. V prostorách současného komunitního centra byla vedle modlitebny vybudována i košer kuchyně.

20 ŽIDOVSKÉ SPOLKY V OLOMOUCI

Komenského č. 7

Rozmach židovských spolkových aktivit nastal po vydání spolkového zákona roku 1867 a Ústavy, přiznávající Židům stejná práva jako ostatním obyvatelům monarchie. Koncem 19. století se začaly prosazovat i sekulární židovské spolky. Velké oblibě se těšila zejména tělovýchova. Roku 1901 byl v Olomouci založen První olomoucký židovský tělovýchovný spolek, od roku 1927 pod názvem TJ Makkabi. Silnou odezvu měly také spolky sionistické. V roce 1897 byla založena olomoucká pobočka spolku Sion a koncem dvacátých let pak mládežnická organizace Makkabi Hacair, turistický svaz Techelet Lavan a studentský spolek Geulah. Veškerou činnost židovských spolků násilně ukončila německá okupace. V současné době se znovu aktivně profiluje zejména SK Makkabi Olomouc, jehož členové se účastní světových Makkabiád.

EGON REDLICH

Významným členem olomoucké pobočky Makkabi Hacair byl Egon Redlich (1916–1944). Jeho rodina se po vzniku Československa přihlásila k židovskému vyznání i národnosti. V sedmnácti letech zastával funkci madricha (skupinový vedoucí, vychovatel). V osmnácti letech musel dle stanov spolek opustit, neboť nepožádal o vysvětlování do Palestiny. Práce s mládeží se však nevzdal ani při studiích práv na Karlově univerzitě. Po jejich nucením přerušení v roce 1939 začal pracovat jako zástupce ředitele pražské Jugendaliaschule, připravující židovskou mládež na vystěhování do Palestiny. V roce 1941 byl transportován do Terezína, kde připravoval podmínky pro fungování terezínského ghetta. O jeho činnosti v Terezíně vypovídá jeho deník, objevený v roce 1967 na půdě jednoho z terezínských domů. Zápisky končí říjnem 1944, kdy byl i s ženou a šestiměsíčním synem deportován do Osvětimi.

21 VILA VLADIMÍRA MÜLLERA

Černochova č. 6

Vila ředitele Pozemkového úřadu Vladimíra Müllera (1889–1967) od architekta Paula Engelmanna nese výrazné stopy Engelmannova celoživotního vzoru a učitele – architekta Adolfa Loose (1870–1933). Na jeho soukromou Bauschule se Engelmann zapsal po ročním studiu architektury na vídeňské Technice a záhy se stal jeho blízkým spolupracovníkem. V roce 1913 Loos na pozvání Engelmanna Olomouc osobně navštívil a v německém kulturním domě pronesl s úspěchem reprízu své přednášky *O tom, jak se chodí, sedí, leží, spí, jí a pije*. V Olomouci byla podle Engelmannova návrhu realizována pouze tato stavba. Dům postavený v letech 1927–1928 navrhl ve strohém stylu, kombinujícím původní Loosův kubus s vlastním vytříbeným smyslem pro „poeticky" laděný obytný prostor. V letech 2012–2018 vilu pod vedením architekta Michala Sborwitze citlivě zrekonstruovali manželé Vodovi.

22 NÁJEMNÍ DŮM ALBERTA REDLICHA

Pekařská č. 17

Nájemní dům Alberta Redlicha v Pekařské ulici č. 17 z roku 1897 je dílem Jakoba Gartnera a zastupuje tvorbu architekta, jehož stavby utváří podobu mnoha olomouckých ulic. Jakob Gartner (1861–1821) se narodil v Přerově, absolvoval stavební oddělení Vyšší průmyslové školy v Brně. Od roku 1886 pracoval jako asistent u architekta Karla Korna ve slezském Bielsku. Vzdělání završil dvouletým studiem na vídeňské Akademii výtvarných umění, kde ho zásadně ovlivnila osobnost Karla von Hausenauera, jehož princip zvyšování dramatického účinku stavby mísením historických stylů minulosti byl pro něj silným impulsem. Roku 1888 si otevřel ve Vídni vlastní projekční kancelář. Díky kontaktům s rodinou Briessových získal záhy práci také v Olomouci, kde realizoval řadu projektů zejména pro členy místní židovské obce. Vedle několika nájemních domů a vil vyhrál i soutěž na stavbu olomoucké synagogy. Kvůli množství zakázek si Gartner v Olomouci na Dolním náměstí dokonce zřídil svou druhou kancelář. Celý život se samozřejmě vracel do Vídně, kde také v dubnu 1921 zemřel.

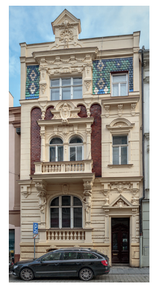

OLOMOUC ŽIDOVSKÁ

ŽIDOVSKÁ KULTURNÍ A INTELAKTUÁLNÍ HISTORIE OLOMOUCE

Vila V. Müllera
Židovská modlitebna
Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie
E. Redlich
Židovská obec Olomouc
Pöttingeum
Nájemní dům A. Redlicha
Nájemní dům H. Bracha
Židovské spolky v Olomouci
Dům K. Fröhlicha
Židovská brána
Friedrich Pater – Jednota filozofická
Engelmannův kroužek
Palác na Mořickém náměstí
Židovská branka
Briessova vila
Zweigova vila
Vila rodiny Groagovy
Nájemní dům M. Fischera
Hamburgerova vila
Synagoga
Německé C. k. státní gymnázium Olomouc
Rabinát
Židovský hřbitov
Neředín

1403–1454 … první lokalizované židovské osídlení

1454–1848 … vykázání Židů z moravských královských měst

1848–1918 … obnova a rozvoj židovské komunity

1918–1939 … období zrodu samostatného Československa

1939–1945 … II. světová válka a šoa (pobyt před deportací)

zastavení na trase

- synagoga
- soukromá modlitebna
- rabinát, sídlo Židovské náboženské obce
- zájezdní hostinec
- sirotčinec, chudobinec, starobinec
- hřbitov

1403–1454
1454–1848
1848–1918
1918–1939
1939–1945
1945–1989
1989–2021

0 100 200 300 m
1 : 10 000

obydlená oblast a její ohraničení
(šrafou znázorněny nelegální pobyty)